

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 151 שבט ה'תשע"ז

העלון מוקדש לע"נ רחל בת מרים נעמן ע"ה ע"י בניה הרב צורי ור' אורי נעמן שליט"א

פרשת יתרו

"נמצאו בנות זריות ובנים שפלים"

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (יט, ג)

חז"ל פירשו ש"בית יעקב" אלו הנשים, ו"בני ישראל" אלו האנשים. ובמדרש (שמו"ר כה, ב) אמרו "למה לנשים תחילה? שהן מודרות במצוות". והקשה רבי דוד לוריא שבירושלים (פסחים פ"א ה"א) אמרו שהנשים עצלניות הן. [אמנם קושיא זו היא לפי ביאור התוס' בפסחים (ד, ב ד"ה הימנוהו) בדברי הירושלמי, שהנשים אינן זריות. אך המאירי (שם) ביאר בהיפך, שלא הוצרכנו להכשיר בדיקת חמץ של נשים משום שהן עושות מלאכתן במתינות ובודקות בכל כוחן יפה יפה, והיו שאמרו ש"עצלניות הן", כלומר ששוהות ועושות את המצוה היטב וכראוי].

ותירץ הר"ל, שהנשים זריות לקבל עליהן עול מצוות, אך בקיום המצוה מתעצלות כל שיש טורח בדבר. ועוד, שכאן מדובר בנשות דור המדבר שהיו כשרות וצדקניות והיו זריות, בשונה מנשי שאר הדורות שהן עצלניות.

והיפה תואר תירץ, שבדאי נשים זריות במצוות ואפילו יותר מן הגברים, אלא שבירושלים מדובר לגבי בדיקת חמץ, שהאשה מזלזלת בבדיקה כיון שכבר ניקתה את הבית היטב ובטוחה שאין עוד חמץ בבית ולכן מסתפקת בבדיקה כל שהיא, מה שאין כן הגבר שמקיים את מצות הבדיקה כתיקנה.

ומרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א תירץ בספר טעמא דקרא, שלענין לזרז את בעליהן ואת בנייהן ללכת ללמוד הן זריות, אבל לעשות בעצמן הן עצלניות. ב. ובמסכת פסחים (פט, א) שנינו "האומר לבניו, הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכס ראשון לירושלים", ואמרו בגמ' "מעשה וקדמו בנות לבנים, ונמצא בנות זריות ובנים שפלים", וביאר רבי צדוק הכהן (דברי סופרים אות יב), שהגמ' ציינה זאת כי חידוש יש בכך שהבנות היו זריות יותר מן הבנים, שכן נשים בטבען עצלניות הן, וכח הזריות והעשייה שייך יותר לאיש.

והוסיף, שבדור המדבר הנשים לא רצו לתת תכשיטיהן לעגל (פרקי דר' אליעזר פרק מ"ה), והיו בבחינת "עצל ונשכר", והגברים שמיהרו לתת זהב לעגל היו בבחינת "זרזי ונפסד", ללמדך שלפעמים דוקא ה"עצלנות" והמתנות של הנשים משובחת ורצויה, שעל ידה יכולה היא למנוע את בעלה מן העבירה.

"אשת חיל" נוטריקון "חינכה לדיה לתורה"

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (יט, ג)

חז"ל פירשו ש"בית יעקב" אלו הנשים, ו"בני ישראל" אלו האנשים. ולכאורה הרי פרשה זו היא הקדמה למתן תורה ואם כן מדוע הקדים הכתוב את הנשים שלא נצטוו על לימוד התורה לאנשים המהוייבים בכך.

וביאר רבינו בחיי, "ציוה לדבר אל הנשים תחילה מפני שהאשה הטובה היא סיבה לתורה, שיכולה להמשיך את בנה לבית המדרש, לפי שהיא מצויה בבית ומרחמת עליו בכמה מיני געגועים, כדי להמשיך אותו אחר לימוד התורה מנעוריו, וגם כי יזקק לא יסור ממנה. ולכן ראוי לאשה שתתפלל לה בשעת הדלקת הנר של שבת שיתן לה בנים מאירים בתורה, ובזכות נר שבת שהוא אור תוכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור, שנאמר כי נר מצוה ותורה אור".

והראשית חכמה (פרק דרך ארץ, ש"ד) כתב בענין זה, "תכוין האשה את ליבה בתחנונים לפני הקב"ה, להתפלל על בניה ובנותיה שיהיו יראי שמים ועוסקי בתורה ובמצוות. כי זכותה של האשה לעולם הבא היא שיהיו בניה עובדים את השי"ת ועושים רצונו. וכשהיא בבית עולמה ובניה עוסקי בתורה ובמצוות,

משה חשש שמצרים ישתעבדו באשתו בעבודת פרך כנשות שבט לוי ולכן שילחה לבית אביה

"ויקח יתרו חותן משה את ציפורה אשת משה אחר שילוחיה" (יח, ב)

פירש"י "כשאמר לו הקב"ה במדין (לעיל ד, יט) לך שוב מצרימה, ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' (שם כ), ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים (שם כז). אמר לו אהרן, מי הללו. אמר לו, זו היא אשתי שנשאתי במדין, ואלו בני. אמר לו, והיכן אתה מוליכן. אמר לו, למצרים. אמר לו, על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם. אמר לו, לכי אל בית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה".

והקשו המפרשים מהו שאמר אהרן "על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם", והרי שבט לוי לא נשתעבדו [כמבואר ברש"י לעיל ה, ד], ובני משה משבט לוי הם.

ותירץ מהר"ל (גור אריה), שאף שבט לוי לא נשתעבדו מכל מקום היו בכלל גזירת "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", וכן אף מבניהם היה פרעה שוחט וטובל בדמם.

ובמשכיל לדוד כתב, שבט לוי אמנם לא עבדו בפרך אך מכל מקום היו עבדים לפרעה ולא היו יכולים לצאת ממצרים.

ב. אך השפת חכמים כתב, שמשא לא חשש לבניו שכן היו מבני לוי, אלא חשש לאשתו שלא ישתעבדו בה מצרים ולכן שילחה לבית אביה [זוה מודקדק בדברי רש"י "אמר לה לכי אל בית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה", שלא אמר לה ליטול את הבנים אלא רק "לכי בית אביך", כי חשש לה בלבד, והיא מעצמה נטלתם עימה, כי היו צריכים לה].

ולכאורה גם אשתו פטורה מן השעבוד שכן היתה נשואה לכן שבט לוי ומדוע חשש שישתעבדו בה? ויש שרצו להוכיח מדברי השפת חכמים הללו שנשות שבט לוי נשתעבדו, ומצרים הטילו עליהן מלאכת אנשים.

וכן כתב בספר עדות ביוסף להגאון רבי יוסף איטינגא (בפרשתנו), שנשות שבט לוי נשתעבדו בפרך במלאכת אנשים. והוסיף, שבמסכת סנהדרין (צא, א) מבואר שבני ישראל נטלו כסף וזהב ממצרים בשכר עבודתם, ולפי פשוטו גם שבט לוי נטלו חלק בזה, ואף על פי שלא נשתעבדו בעבודת פרך, זכו מחמת נשותיהם שנשתעבדו, כי מעשה ידי אשה לבעלה.

ואמנם גם בשאר השבטים מצינו שהחליפו מלאכת אנשים לנשים (סוטה יא, ב), אך כבר כתב השפת אמת (מגילה ד, א) שהיה זה באקראי ולא בקביעות, כי הנשים לא נשתעבדו במצרים. ברם, נשות שבט לוי נשתעבדו בקביעות, היות ובעליהם נפטרו מהשעבוד מחמת שלמדו תורה (רמב"ן לעיל ה, ד) ומילאו הן את מקומם.

ג. ובספר תפארת יהונתן להגאון רבי יהונתן אייבשיץ תירץ, שהנהגה ישראל במצרים לא מלו עצמם אך גדרו גדר ולא התחתנו בבנות הארץ, ואהרן חשש שאם יבוא משה עם ציפורה למצרים, יטעו וילמדו מכך שמותר להתחתן עם המצריות כמו שמשא נשא מדינית, ולא יבינו שציפורה נתגיירה לשם שמים אלא יטענו כמו שאמר זמרי למשה "בת יתרו מי התירה לך".

וזהו שאמר אהרן "על הראשונים אנו מצטערים" שהפרו ברית ולא מלו, ואתה בא להוסיף שירצו ליקח מבנות הארץ ח"ו, ולכן שילחה משה בחזרה למדין.

ומרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א תירץ (קונטרס שערי שיח פ' יתרו), שאף שבט לוי לא היו מחוייבים בעבודה מכל מקום היו מסייעים לאחיהם ונושאים עימם בעול העבודה, ולכן לא רצה אהרן שבני משה יצטערו בצער זה [וראה עוד מה שותירץ בספר טעמא דקרא].

שלום בן סאלם ז"ל ע"י בן יוסף
סעידה בת סעיד קהא ע"ה
חנה בת סאלם ג'ראפי ע"ה

סעידה בת חביבה ע"ה ע"י מועלם
מרדכי בן חנה ויוסף הערוני ז"ל
תרנג'ה פנינה בת לולוה אלזני ע"ה

לע"נ ר' בנימין בן שלמה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזה בת האג'ה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
עביה בת סרה ע"ה

יְחָשֵׁב לֵה כְּאִילוֹ הוּא בְּחַיִּים, וְעוֹשֶׂה אֶת כָּל הַמְצוּוֹת. וְעַל יָדֵי כֶּךָ תִּהְיֶה בְּמַעֲלֹת עֲלוֹנוֹת לְעוֹלָם הַבָּא.

וְהַמְהַרשֵׁ"א (ח"א סוטה כא, א) הוסיף, ש"כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל", היינו שהנשים שהם בית יעקב יהיו בבחינת "ותגד לבני ישראל", ויגידו לבניהם שיעסקו בתורה ויסייעו בידם לעשות כן. ובשכך זה נכללו אף הן בקבלת התורה, הגם שלא נצטוו כלל בלימודה. והוסיף עוד, שמשום כך דדקדק הכתוב וכינה את הנשים בשם "בית יעקב", היות והאשה מצויה בביתה, ויש בידה להרגיל את בניה לתורה, יותר מבעלה שנמצא מחוץ לבית.

ודורשי רשומות אמרו ש"אשת חיל" הוא נוטריקון "חינכה ילדיה לתורה", כי עיקר חיל האשה בעולם הזה הוא בחינוך בניה לתורה ויראת שמים.

משפחת "סגל" על שם הסגול או הסגולה ?

"והייתם לי סגולה מכל העמים" (יט, ה)

בין המשפחות המפוארות בישראל ידועה משפחת לויים גדולה בשם "סגל". ובספר **הטעמים** (הו"ד בערכי הקודש ח"ג עמ' תח) כתב שהוא ראשי תיבות "סגן לוי", ולפי שהוא שני לכהן נקרא "סגן". או שהוא ר"ת "סניף לכהונה גדולה". או משום שאותיותיו של לוי משולשות, והוא שלישי לבטן, ושלישי לכהן גדול [כהן גדול, כהן הדיוט, לוי], ויש ג' משפחות לויים, ולפי שיש בו הרבה דברים משולשים, כמו סגול שיש בו ג' נקודות משולשות לכך נקרא "סגל". ויש **אומרים** ש"סגל", הוא ר"ת "סגן לכהונה".

ברם, בעל התורה **תמימה רבי ברוך הלוי אפשטיין** [בנו של הערוך השולחן] כתב בספרו **תוספת ברכה** בביאור הענין, שהנה במתן תורה נקראו כל ישראל "סגול", וכמו שנאמר כאן "והייתם לי סגולה מכל העמים", ולאחר הטא העגל ניטל מהם תואר זה (ע"פ במדב"ר ד, ח), ורק שבט לוי שלא חטאו בעגל נשארו בבחינת "עם סגולה", ולכן חותמים הם בשם "סגל" שהוא מלשון סגולה.

[ושם (וכן בספרו מקור ברוך) האריך בייחוס משפחתו שמקורה בבני שבט לוי שהוגלו מירושלים לספרד על ידי טיטוס, והיה שם משפחתם "בנבנישתי". ובגירוש ספרד גלו חלק מצאצאיהם לגרמניה לעיר ששמה "אפשטיין", ובני אותה העיר קיבלו אותם במאור פנים וסייעו להם, ולאור תודה החליפו הגולים את שם משפחתם ל"אפשטיין" על שם עיר זו. אמנם חלק מבני המשפחה גלו מספרד לטורקיה ויון, והם נותרו בשם בנבנישתי.]

הנכד חתך את המעיל ושומר חצי ממנו כדי לכסות את אביו לעת זקנתו

"כבד את אביך ואת אמך וגו'" (כ, יב)

הנה מצות כיבוד אב ואם היא מהמצוות השכליות, כי האדם מבין ומשיג בדעתו שעליו לכבד את הוריו שמסרו נפשם על חינוכו וגידולו. וכמו שנאמר (מלאכי א, ו) "בן יכבד אב", ופירש הרד"ק, "המפורסם מדרך השכל שראוי לבן לכבד את תוארו, וכן כתב המהר"ל (תפארת ישראל פמ"א) "אין לך מצוה שהדין מחייב אותה יותר מכיבוד אב ואם".

ולכאורה, אם מצות כיבוד אב ואם כה מושכלת ומובנת מדוע שכרה עצום ורב, וכי אדם הפורע חוב לחבירו יקבל על כך שכר ואריכות ימים, והרי חייב הוא לשלם ולפרוע את חובו, ואם כן מדוע הובטחה אריכות ימים על מצוה זו שהיא פריעת חוב של הבן להוריו.

ונראה שפליאה זו עומדת ביסוד דברי רבינו **סעדיה גאון** בביאור שכר מצות כיבוד אב ואם, וכפי שכתב בשמו בספר **כד הקמח** (שם), "והגאון רבינו סעדיה ז"ל נתן טעם בדבר למה שקבעה התורה במצות כיבוד, שכר אריכות ימים. ואמר, כי מפני שלפעמים עתידים שיחיו האבות עם הבנים זמן ארוך, ויהיו למשא כבד על בניהם, והכבוד יכבד עליהן, לכך קבע שכר המצוה הזאת למען יאריכון ימיהן, כלומר עליך לכבדם ותחיה עמהם, ואם אולי תצטער על אריכות חייהם, דע שעל חייך אתה מצטער".

והיינו כי על אף שזוהי מצוה שכלית, מכל מקום כרבות הימים יתכנו מצבים שמחמתם יכבד בעיני הבן כבוד הוריו, וידמה בעיניו לנטל ולמשא, כאשר יזקינו ויהיה צריך לסעדם ולטפל בהם ולדאוג לכל צרכיהם. ודבר זה יאפיל על החובה הפשוטה והברורה שביסוד המצוה, עד שיבוא הבן להקל בכבוד הוריו,

ולא ידאג וימלא את כל מחסורם כראוי למי שהטיבו עימו כה רבות. ועל כן הבטיחנו הקב"ה, שהמקיים מצוה זו בהידור ומכבד את הוריו בשמחה וברצון, זוכה לאריכות ימים ולהצלחה במעשיו. כי על ידי זה ידע האדם כי ככל שיאריכו הוריו ימים, והוא יתמסר וידאג להם, כך יאריכו ימיו ברוב שפע וסייעתא דשמיא. אך אם לא יעשה כן, וזיקנת הוריו תהא לטירדה בעיניו, לא יזכה לברכות נשגבות אלו.

וכעין זה פירש רבי **יוסף בכור שור** (שמות כ, יב), "אביך ואמך יפגד ולא תשכח כי הם הביאוך לעולם, וגמלוך כל טוב עד שנעשית גדול, ועליך מצטערים, וכל טרחם אינו אלא בעבורך. כי בכך אתן לך אורך ימים. ועוד **שתזכה שויכבדוך בניך ויסמכו אותך לעת זקנה, ולא תמות בחוסר בלא עתך**". ומדבריו למדנו שבמידה שאדם מודד ומתנהג עם הוריו כך ינהגו בניו עימו, ואם יכבדם וימלא את כל מחסורם, יזכה שאף בניו יכבדו אותו בזקנתו.

ובפרט שכאשר רואים הנכדים כיצד הוריהם מוסרים נפש עבור הסבא והסבתא, ודאי שאף הם ינהגו כן בעתיד עם אביהם ואימם לעת זקנתם.

ובספר **נפלאים מעשיך** הביא **הבן איש חי** מעשה באדם שאביו הזקן היה עני מרוד והיה משוטט ברחובות כדי לאסוף צדקה, ובנו לא כיבדו ולא דאג לצרכיו. יום אחד פגש הסבא את נכדו והתחנן בפניו שיבקש מאביו מעיל חם עבורו כדי שלא יהיה לו קר בחורף. עשה הנכד כמצות הסב וביקש מאביו מעיל פרווה חם כדי שחשבא לא יסבול מהקור העז.

האב הורה לבנו להביא את המעיל שהיה במחסן, וכאשר ראה הנכד את המעיל נצטב לבו ועיניו החלו זולגות דמעות, כי היה זה מעיל קרוע ומיושן מלא טלאים ובלאים. עד שלפתע צץ במוחו רעיון, הוא לקח מספריים וגזר חצי מהמעיל. וכשראה אביו שהוא מתעכב, עלה למחסן, ובראותו את המעיל קרוע וחצוי לשנים שאל אותו, למה חתכת את המעיל? ענה לו הבן, חצי אחד בשביל סבא, ואת החצי השני אשמור עבורך, שלעת זקנתך כשיהיה לך קר ותבקש ממני בגד ללבוש אשלח לך את חצי המעיל. האב הבין את שביקש בנו לרמוח לו, ונכלם על התנהגותו המזוללת כלפי אביו, והלך וביקש ממנו מחילה ואספו אל תוך ביתו, ודאג לכל מחסורו עד ליומו האחרון.

תטפלו באביכם החולה במקום להחתימו על מסמכי הירושה...

"כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך" (שם)

מעשה ביורשים שהחתימו כל אחד את אביהם כשהיה חולה קודם מותו על ירושתו. ובעקבות כך נוצרה מחלוקת גדולה ביניהם אחר פטירת האב. ובאו לארמו"ר **האמרי חיים מויזניץ זצ"ל** שיפסוק את הדין כיצד לחלק הירושה. אמר להם האמרי חיים שבשבת ידון את דינם. ובשבת בתוך דברי תורתו אמר, כתוב "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך", ולכאורה תמוה שצריך היה להיות כתוב "יאריך ימך" דהיינו שהקב"ה יאריך את ימך, ומדוע כתוב "יאריכון" בלשון רבים שמשמע שאחרים יאריכו את ימך.

אלא שסדר העולם הוא שלעת זקנתו של האדם כאשר תוקפת אותו חולשה, אם יש לו בנים מסורים, חיש מזוריים הם וקוראים לרופא, והוא נותן לו תרופות. והאב בראותו את מסירות בניו למענו מתחזק מחמת זה ומחלים ומאריך ימים. והנכדים בראותם כיצד הוריהם מקיימים מצות כיבוד אב ואם לומדים גם הם איך לקיים מצוה זו, וכאשר הוריהם יגיעו לימי הזקנה ויחלשו ינהגו גם כן כך.

אבל אם במקום שהבנים יזעיקו רופא וינסו להאריך את ימי אביהם מציעים הם בפניו טפסים ומסמכים על חלוקת הירושה, מבין הוא כי הנה מגישים לו את גזר דין המות וכי לא בחייו אלא מעוניינים אלא בירושתו, ועצם הדבר הזה מקצר את ימיו. אלא שלבנים אלה יש בנים הרואים זאת ולומדים ממעשי הוריהם, ואומרים בליבם "אבא, קח כמה שיותר שיהיה גם לנו לקחת ממך בהגיעך גם אתה למצב דומה", ואם כן ענשם של בנים כאלה יהיה שגם בהם ינהגו בבוא העת כמו שנהגו הם בהוריהם.

וזהו שנאמר "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך", שאם תכבד את אביך ותאריך את ימיו, שכרך יהיה "למען יאריכון ימך", כלומר בניך יאריכו את הימים שלך; דברי האמרי חיים עשו רושם רב על כל הקהל ובפרט על היורשים, ולאחר השבת באו כולם לידי עמק השווה.

שיעורי הרב ראובן גולן, בעמדות 'קול הלשון', ובטל' 03-6171001 [הקט 1-1-2-48-1-1], ובאתר 'קול הלשון'.

לתגובות והערות על העלון, או הצטרפות לרשימת התפוצה שלחו הודעה ל- rg5740@gmail.com

לעיני רינה בת סעדיה צברי ע"ה ♦ אליהו בן זוהרה אטיאס ז"ל ע"ה הטוול ♦ יהודית הילדה בת הווה ע"ה ע"ה ביטון ♦ מזרי יחיא בן שודיא ז"ל ע"ה משפ' אברהם

יעחק בן ריקה בן סימון ז"ל ע"ה בריגה
רחל בת סעדיה ואהרון כהן ע"ה
נהיה בת פרי מוסאי ע"ה

מרים בת סעיד סאלם ע"ה ע"ה שער
ורדה בת יוסף גמליאל ע"ה
ארנונה בת שלמה ע"ה

מוזל בת שמעה בן דוד ע"ה
ישראל בן חנה מור יוסף ז"ל
מרים בת סעדיה ע"ה ע"ה אהרוני